

Marttyyreja vai marttyyrejä?

Eräiden vierasperäisten sanojemme vokaalisointusuhteista.

SKS:n kielivaliokunnan työjaosto käsittelee kokouksessaan 11.10.45 kysymystä eräiden vierasperäisten sanojen vokaalisointusuhteista. Esillä olivat seuraavat tyypit:

1. Sanat, joissa esiintyy takavokaali ja sen jälkeen *e, i*, esim. *adjektiivi, dia-deemi, karamelli, reumatismi, teoreettinen*.

Takavokaalista taivutusta pidettiin ainoana mahdollisena, huolimatta siitä, että esim. *karamelli*-sanasta Nykysuomen sanakirjan aineskokoelman todistuksen mukaan etuvokaalinen taivutus on miltei yksinomainen. Epäselvyyttä saattavat aiheuttaa vain eräät sanat, joita voi katsoa myös yhdyssanoiksi, esim. *metri*-loppuiset (*baro-, elektro-, foto-, kronometri* ym.). Koska kuitenkin

metri-sanalla erillisenä ei ole mittarin merkitystä niin kuin näissä »yhdyntäisissä», sanat suomen kannalta on mieluummin käsiteltävä yhdistämättömiksi ja taivutettava takavokaalisina. Sama koskee sellaisia adjektiiveja kuin *homo-, heterogeeninen, homo-, heteroserkinen*.

2. Sanat, joissa esiintyy takavokaali sekä *ä, ö*, esim. a) *följetongi, förmaaki, möblemangi*, b) *afääri, kasööri, atmosfääri, miljonääri*.

Näissä sanoissa pääte määräytyy viimeisen epäindifferentin vokaalin mukaan, a-ryhmä siis taipuu taka-, b-ryhmä etuvokaalisena.

3. Sanat, joissa esiintyy takavokaali ja *y*, esim. a) *hydraatti, kyyppari, polygaaminen, syndikaatti, glyptoteekki*,

pyramidi, b) *asyyli*, *daktyyli*, *kalkyyli*, *antipyriini*, *asetyleeni*, *advokatyyri*, *anonyymi*, *stereotyypinen*.

a-ryhmä taipuu — poimintojen mukaan — säännöllisesti etuvokaalisena, mutta b-ryhmän taiputus näyttää olevan hyvin kirjavaa (esim. *daktyyli*-sanasta on Nykysuomen sanakirjan aineskokoelmassa 4 taka- ja 3 etuvokaalisesti taiputettua esimerkkiä, *volyymi*-sanasta taas vastaavasti 8 ja 11). *y* on vierasperäisissä sanoissamme jonkin verran eri asemassa kuin *ä* ja *ö*. Jälkimmäiset esiintyvät yleensä joko sanan lopussa tai alussa, joten sanat jakaantuvat kahteen jaksoon, etu- ja takavokaaliseen, *y* sen sijaan esiintyy useissa klassillisista kielistä juontuvissa sanoissa takavokaalisessa ympäristössä, esim. *asymmetria*, *asynkroninen*, *brakyekefaali*, *metonymia*, *polyfonia*, *polynomi*. Näin näyttää useissa kielenkäyttäjissä kehittyneen se tunne, että *y* on vokaa-lisoinnun suhteen indifferentti, kuten *e*, *i*. Tämä ilmenee johdannaisissakin:

takavokaalinen *marttyyrius* on yksinomaan käytännössä, vaikka voisi odottaa myös etuvokaalista *marttyyriys*-asua. — Työvaliokunta asettui samalle kannalle puoltaen siis takavokaalista taiputusta myös b-ryhmän sanoissa. Etuvokaalistakaan taiputusta ei silti haluttu leimata virheelliseksi. Epäselvyyttä saattaa taas syntyä siitä, mikä sana on perussana, mikä yhdyntäinen. Esim. sellaiset *a(n)*-prefiksillä alkavat sanat kuin *arytminen*, *asymmetrinen* on suomen kannalta käsitettävä perussanoiksi (siihen viittaa esim. painotus *árytminen*, *ásymètrinen* pro *árytminen*, *ásymètrinen*), ja niitä suositellaan taiputettavaksi takavokaalisina.

Edellä oleva on tiivistettävissä seuraavaan sääntöön: Vierasperäisissä sanoissa, joissa esiintyy sekä etu- että takavokaaleja, määrättyy taiputus-päätteen vokaali viimeisen *a*, *o*, *u*, *ä*, *ö* -vokaalin mukaan. *y* on siis indifferentti samoin kuin *e*, *i*.

Matti Sadeniemi.